

Magdalena Kowalska

Uniwersytet Rolniczy im. Hugona Kołłątaja w Krakowie

JAKOŚĆ I POZIOM ŻYCIA LUDNOŚCI WIEJSKIEJ W MAŁOPOLSCE

THE QUALITY OF LIFE AND THE SUBSISTENCE LEVEL OF RURAL INHABITANTS IN MAŁOPOLSKA

Słowa kluczowe: jakość życia, poziom życia, ludność wiejska, warunki mieszkaniowe, sytuacja materialna

Key words: the quality of life, the subsistence level, the rural inhabitants, housing conditions, the financial situation

Synopsis. Celem badań była ocena poziomu i jakości życia mieszkańców trzech gmin małopolskich: Zakliczyna, Iwanowic i Czchowa. Poziom i jakość życia są uzależnione od specyficznych warunków i potencjału rozwojowego gminy. Wśród różnych warunków na podstawie, których można dokonać oceny, decydujące znaczenie mają: warunki materialne, w tym mieszkaniowe, jakość środowiska przyrodniczego, jakość infrastruktury komunikacyjnej, społecznej i kulturalnej. Ocena jakości życia wymaga poznania potrzeb i dążeń ludności, która zamieszkuje gminę.

Wstęp

W Europie pierwszy raz na większą skalę zaczęto zajmować się problemem jakości życia w związku z definiowaniem celów przyszłej integracji, czyli w momencie utworzenia EWG, w sierpniu 1949 roku. Jednak w statystykach unijnych pojawiło się to pojęcie dopiero w latach 70-tych, od kiedy zaczęto zwracać większą uwagę na społeczne aspekty integracji. Od tamtego momentu jakością życia ludności, dążenie do jej poprawy i zmniejszenia dysproporcji na różnych poziomach jest celem polityki społecznej każdego kraju, ugrupowania i organizacji w tym regionie [Kubicka 2001].

Według Luszniwicza [1959] poziom życia to: „*stopień zaspokojenia materialnych i kulturalnych potrzeb gospodarstw domowych, realizowany (w sensie jego zabezpieczenia) poprzez strumienie towarów i usług odpłatnych oraz poprzez strumienie funduszy konsumpcji zbiorowej*”.

Jedną z ciekawszych propozycji rozróżniania jakości i poziomu życia prezentuje Słaby [1996]. Jej zdaniem poziom życia można określić jako „*stopień zaspokojenia potrzeb materialnych i odnosi się do podstawowych potrzeb życia człowieka (fizjologicznych)*”. Natomiast jakość życia zawiera te wszystkie elementy „*które są związane z faktem istnienia człowieka, bycia kimś, posiadania rodziny, przyjaciół*”.

Celem opracowania była ocena poziomu i jakości życia mieszkańców trzech gmin małopolskich: Zakliczyna, Iwanowic i Czchowie. Poziom i jakość życia zależą od specyficznych warunków i potencjału rozwojowego gminy. Wśród różnych warunków, na podstawie których można dokonać oceny, decydujące znaczenie mają: warunki materialne, w tym mieszkaniowe, jakość środowiska przyrodniczego, jakość infrastruktury komunikacyjnej, społecznej i kulturalnej. Ocena jakości życia wymaga poznania potrzeb i dążeń ludności, która zamieszkuje gminę.

Za szczególnie aspekt subiektywnych ocen jakości życia można uznać poczucie zadowolenia z bieżącej sytuacji życiowej związanej z faktem „bycia kimś” w swoim środowisku społecznym. Niezbędna wydaje się identyfikacja czynników społeczno-demograficznych determinujących i różnicujących poczucie zadowolenia, bądź jego brak. Dodatkowo, prezentowane wyniki badań miały na celu określenie stopnia wewnętrznego zróżnicowania warunków życia mieszkańców omawianych gmin oraz ocenę ich sytuacji życiowej w porównaniu z otoczeniem.

Wyniki badań

Jakość i poziom życia ludności wiejskiej w Małopolsce

Badaniami objęto 150 osób (po 50 w każdej z badanych gmin: Iwanowic, Zakliczyna i Czchowa). W próbie wystąpiła dysproporcja w udziale mężczyzn i kobiet (odpowiednio 62 i 38%). Zauważalna nadwyżka kobiet związana jest ze znacznie większą otwartością przedstawicielek płci żeńskiej na udział w badaniu aniżeli mężczyzn.

Średnia wieku respondentów wynosiła 43 lata. Najwięcej osób zaliczono do przedziału wieku od 40 do 50 lat (34% osób), najmniej liczną grupę stanowiły osoby najmłodsze – do 20 roku życia.

Większość, bo aż 44% respondentów miała wykształcenie zasadnicze zawodowe lub policealne, dużo było osób z wykształceniem niepełnym podstawowym (15%), a najmniejszy udział w próbie mieli respondenci z wykształceniem wyższym (4%).

W grupie społeczno-ekonomicznej przeważały gospodarstwa pracownicze (54%), czyli takie, które utrzymywały się głównie z pracy najemnej. Najmniej było osób pracujących na własny rachunek (4%), a 19% stanowiły gospodarstwa typowo rolnicze. Duży odsetek gospodarstw utrzymywał się ze źródeł niezarobkowych takich, jak: renta, emerytura i różnego rodzaju zasiłki – stanowiły one 23% wszystkich gospodarstw w próbie.

Sytuacja materialna i warunki mieszkaniowe badanych rodzin

Cechą charakterystyczną wiejskiego gospodarstwa domowego jest wspólnota przychodów gospodarstwa rolnego i domowego oraz wzajemne uwarunkowania sposobu ich rozdysponowania. Uzyskiwane dochody są przeznaczane, zarówno na zakup środków produkcji, przyrost oszczędności, jak i zakupy na potrzeby gospodarstwa domowego [Żelazna 1993].

W trakcie omawianych badań respondentów poproszono o to, aby uszeregowali miesięczne wydatki ponoszone w ich rodzinach w skali od 10 do 1 (rys. 1). Spośród wszystkich ponoszonych przez rodziny wydatków miesięcznych największy udział mają te związane z użytkowaniem mieszkania oraz nakłady na żywność (w sumie ok. 40% wskazań). Wydatki na dobra wyższego rzędu czyli na kulturę czy wypoczynek uplasowały się na końcu hierarchii. Wśród „innych wydatków” badane osoby wymieniały np. opłaty związane z utrzymaniem samochodu i gospodarstw (podatki), koszty nauki, spłatę kredytu, czy np. prezenty dla wnuków.

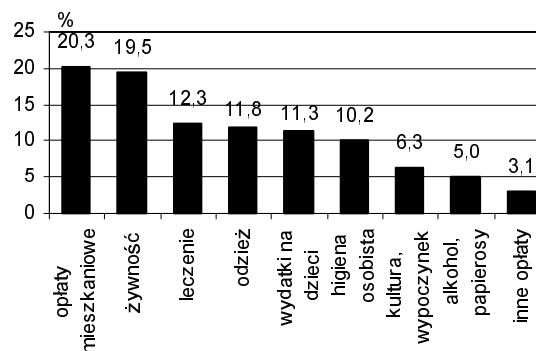
Na poziom życia badanych gospodarstw domowych znaczący wpływ ma możliwość zaspokojenia potrzeb w zakresie wyposażenia w przedmioty trwałego użytku. Kłopoty finansowe respondentów często powodują ograniczenia w tym zakresie. Wśród badanych gospodarstw najpowszechniej występującymi dobrami były: odkurzacz, telefon komórkowy, zamrażarka i samochód. Do takich z kolei, które występowały w badanych rodzinach najrzadziej należały: kamera i zmywarka do naczyń.

Przedstawiciele badanych gospodarstw domowych poproszono o subiektywną ocenę własnej sytuacji materialnej. Większość badanych (63%) oceniło ją jako dobrą, co piąta osoba stwierdziła, że materialnie powodzi jej się dobrze, a dla 3% respondentów ich sytuacja materialna jest bardzo zła. Okazuje się, że najlepiej oceniają sytuację materialną swojej rodziny osoby pobierające renty i emerytury, najgorzej zaś uczące się i bezrobotni.

W porównaniu z sytuacją sprzed 5 lat, ponad połowie respondentów powodzi się gorzej, a jedynie 10% osób uznało, że ich sytuacja materialna się poprawiła.

Dodatkowe pytania o sytuację finansową rodziny respondenta dotyczyły posiadania konta w banku, karty kredytowej, akcji przedsiębiorstw lub funduszy inwestycyjnych oraz posiadania ewentualnych oszczędności. 88% respondentów lub współmałżonków posiadało konto w banku, 15% miało kartę kredytową, a 10% zainwestowało w akcje lub fundusze.

Oszczędności to niezwykle istotna kwestia wpływająca na poczucie stabilizacji i bez-

Rysunek 1. Miesięczne wydatki ponoszone w gospodarstwach domowych

Źródło: opracowanie własne.

pieczeństwa życiowego. Spora część badanych gospodarstw (ok. 28%) była zadłużonych, 20% nie miało żadnych oszczędności, a 1% osób przyznała się, że nigdy nie miało oszczędności.

Nie budzi wątpliwości fakt, że ci którzy oceniali swoją sytuację jako dobrą i bardzo dobrą mają oszczędności, natomiast ci respondenci, którzy w swojej opinii znajdują się w złym położeniu finansowym nie tylko nie mają oszczędności, ale to również oni są najbardziej zadłużeni.

Możliwość zaspokojenia potrzeb mieszkaniowych przez badane rodziny traktowana jest jako jeden z podstawowych wyznaczników poziomu życia. Ocenę warunków mieszkaniowych przeprowadzono na podstawie analizy danych na temat:

- zagęszczenia osób w jednym gospodarstwie domowym,
- rodzaju mieszkania, roku jego budowy oraz powierzchni użytkowej,
- stopnia wyposażenia mieszkań w instalacje techniczno-sanitarne,
- połączeń komunikacji publicznej,
- stanu środowiska przyrodniczego w danych miejscowościach,
- subiektywnych ocen respondentów zamieszkiwania w danych miejscowościach,
- ewentualnych zmianach miejsca zamieszkania.

W badanych gospodarstwach warunki mieszkaniowe były zróżnicowane. Przeciętna wielkość mieszkania wynosiła 50-100 m² (63%), zaś średnia powierzchnia mieszkaniowa – 86,4 m².

Średnia liczba izb wynosi 7. Za izby uważane były, oprócz pokoi także kuchnie i łazienki, stąd wskaźnik może wydawać się dość wysoki. Najliczniejszą grupę stanowią mieszkania 6-7 izbowe. Należy zauważyć, że mieszkania odznaczają się dobrym standardem powierzchniowym. Wśród badanych gospodarstw domowych domy mieszkalne miało aż 85% rodzin. Tylko nieliczne rodziny zamieszkiwały budynki wielorodzinne lub część domu mieszkalnego.

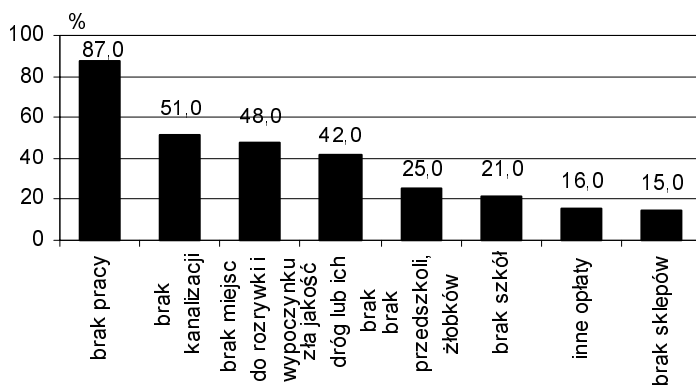
Z badań wynika, że szybsze tempo budownictwa mieszkaniowego przypadło na lata 1945-1974, w tym okresie powstało 51% ogółu budynków. Średni wiek domu wynosił 35 lat.

Ważnym elementem charakterystyki warunków mieszkaniowych jest wyposażenie domów w instalacje techniczno-sanitarne. Niemal wszystkie badane gospodarstwa wyposażone są w wodę bieżącą, 74% posiadała łazienkę z wanną lub prysznicem, 77% ma centralne ogrzewanie (pozostałe rodziny ogrzewają piecami węglowymi), a jedynie 14% ma łącze internetowe.

Zdecydowana większość badanych określała stan swojej drogi dojazdowej jako dobry, a tylko 2% jako mocno utrudniony. W przypadku 76% gospodarstw domowych ich członkowie dojeżdżali do pracy lub szkoły do innej miejscowości. Zdaniem 75% badanych stan połączeń komunikacyjnych w ich miejscowościach jest dobry lub bardzo dobry.

Respondentów poproszono o ocenę swojego miejsca zamieszkania pod względem stanu środowiska przyrodniczego. Najczęściej odpowiadano, że stan ten jest dobry, a jedynie 4% określiło go jako zły. Pytanie o to, czy zanieczyszczenie środowiska pogarsza jakość życia na wsi, sprawiło badanym wiele problemów, a odpowiedzi były bardzo rozbieżne – co czwarta osoba stwierdziła, że ma to wpływ na jakość życia i zdecydowanie ją pogarsza, według 25% badanych tylko w pewnym stopniu, dla 37% nie miało to wpływu, a ponad 20% nie miało zdania na ten temat.

Następną poruszoną w trakcie badań kwestią była opinia respondentów na temat braków, które pogarszają jakość życia na wsi. Wskazywano głównie na brak miejsc pracy (w 87% przypadków), sieci kanalizacyjnej, złą jakość dróg, brak chodników dla pieszych, brak miejsc do rozrywki i wypoczynku, brak internetu, a także brak szkół, przedszkoli i żłobków oraz sklepów (rys. 2).

Rysunek 2. Czynniki pogarszające jakość życia na wsi w opinii respondentów

Źródło: opracowanie własne.

Przedstawiciele badanych gospodarstw w przeważającej większości są zadowoleni z zamieszkania w danej miejscowości, natomiast ok. 19% z nich twierdzi odwrotnie. Powodami ich zadowolenia było m.in. to, że lubią wieś i życie na wsi, cenią spokój i ciszę, podoba im się okolica i czyste powietrze, tu się wychowali i tu mają rodziny, a także przyzwyczajenia.

Natomiast główne powody niezadowolenia wymieniane przez badanych były następujące: brak przyszłości na wsi i perspektyw na lepsze życie, trudności życia na wsi, brak opłacalności produkcji rolniczej oraz brak szkół, do których można posłać dzieci.

Ocena sytuacji życiowej rodzin i wykorzystania czasu wolnego

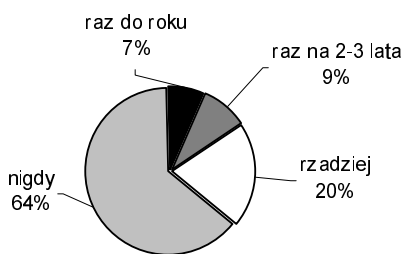
Według Suprewicza [2005] czas wolny: „to czas, którym dysponuje człowiek po wykonaniu obowiązkowych czynności takich jak nauka, praca, czynności związane z życiem codziennym”.

Pojęcie i problem czasu wolnego pojawił się w badaniach społecznych wraz ze społeczeństwem przemysłowym, w społeczeństwie tradycyjnym problem ten nie był istotny, gdyż nie rozgraniczono czasu wolnego i czasu pracy.

Obecnie niemałą rolę w przekazywaniu wzorców spędzania czasu wolnego spełnia rodzina, grupa rówieśnicza lub miejsce zamieszkania. Czas wolny ludzi pochodzących z terenów wiejskich zależy głównie od środków finansowych i ilości dostępnego czasu. Zgromadzony materiał badawczy pokazał, że najbardziej popularną wśród respondentów formą spędzania czasu wolnego jest oglądanie programów telewizyjnych i słuchanie radia, a następnie – spotkania ze znajomymi i rodziną. Dopiero na końcu znalazł się czynny wypoczynek (spacery, wycieczki rowerowe, wędkarstwo i grzybobranie) – taką formę wybrało 22% respondentów. Ponad połowa osób uznała, że niezbyt często ma możliwość spędzania czasu wolnego w sposób przez siebie ulubiony i niemal tyle samo osób było zdania, że w ich miejscowości nie ma miejsc, gdzie możnaby miło spędzić taki czas. Przyczynia się to do postrzegania przez respondentów swojej miejscowości jako miejsca mało atrakcyjnego, nieciekawego i niemającego nic do zaoferowania. Ci którzy uznali, że znają takie miejsca w swoim najbliższym otoczeniu, najczęściej wskazywali przyrodę, domy kultury, świetlice, bary, kawiarnie i boiska sportowe.

Wypoczynek jest niezwykle istotny dla utrzymania dobrej kondycji, zarówno fizycznej, jak i psychicznej. Niestety mieszkańcy badanych gmin bardzo często rezygnowali z wyjazdów urlopowych (rys. 3). Blisko 70% przedstawicieli badanych gospodarstw domowych nigdy nie wyjeżdżało na wypoczynek poza swoją miejscowość, a jedna piąta czyniła to rzadziej niż co 2-3 lata.

Zróżnicowane warunki w jakich żyjemy i stosunki panujące w bliższym i dalszym otoczeniu mają wpływ na stopień zadowolenia lub niezadowolenia z pewnych dziedzin, które rzutują na ocenę dotychczasowego życia respondentów. Badani najbardziej są zadowoleni ze swoich rodzin (55%), zdrowia (16%) i pracy (12%), natomiast 7% z nich stwierdziło, że wcale nie ma powodów do zadowolenia lub nie potrafiło wskazać co ich cieszy. Z listy niezaspokojonych potrzeb, odczuwanych braków i trudności życiowych respondenci najczęściej wybierali brak okazji do dodatkowego zarobku (52%), najmniej zaś uskarżali się na brak poczucia i że są komuś potrzebni (6%). Blisko co dziesiąty uznał, że niczego ważnego nie brakuje mu w życiu (tab. 1).

Rysunek 3. Częstotliwość wyjazdów respondentów na wypoczynek
Źródło: opracowanie własne.

Tabela 1. Odczuwane braki i niezaspokojone potrzeby respondentów

Niezaspokojone potrzeby	Udział wskazań [%]
Okazja do dodatkowego zarobku	52
Rezerwy pieniędzy na "wszelki wypadek"	49
Zdrowie	42
Wolny czas	38
Poczucie stabilizacji w miejscu pracy	24
Towarzystwo, przyjaciele	22
Osiągnięcia zawodowe, licząca się pozycja w środowisku	20
Radość z posiadania i wychowywania dzieci i wnuków	11
Niczego ważnego nie brakuje	9
Poczucie, że jest się komuś potrzebnym	6

Źródło: opracowanie własne.

Podsumowanie

Charakterystykę poziomu i jakości życia mieszkańców trzech małopolskich gmin Iwanowic, Zakliczyna i Czchowa przeprowadzono według uznanych za najistotniejsze kategorii.

Poziom życia badanych rodzin, określony na podstawie struktury wydatków należy uznać za niski. Dominującą pozycję zajmowały tzw. wydatki niezbędne, czyli takie, które każde gospodarstwo domowe musi ponieść. Należą do nich żywność i opłaty mieszkaniowe (ok. 40% wszystkich wydatków).

Dla pełnego obrazu sytuacji materialnej badanych rodzin należy dodać, że prawie jedna trzecia badanych gospodarstw była zadłużona, a jedna piąta nie miała żadnych oszczędności (byli i tacy, którzy nigdy w życiu nie mieli oszczędności).

Warunki mieszkaniowe respondentów można określić jako względnie dobre i to zarówno jeśli chodzi o powierzchnię mieszkalną jaką dysponują rodziny, jak i wyposażenie w instalacje techniczno-sanitarne oraz dobra trwałego użytku.

Pomimo wszystkich niedogodności i braków w zakresie infrastruktury społeczno-kulturalnej (brak miejsc do spędzania czasu wolnego w danej miejscowości) i częściowo technicznej, zdecydowana większość respondentów była zadowolona z zamieszkiwania na wsi. Respondenci wskazali na zalety środowiska wiejskiego (czystość środowiska, cisza i spokój) jako miejsca zamieszkania.

Jak wynika z przedstawionej charakterystyki jakość i poziom życia badanych gospodarstw domowych nie była zadowalająca. Konieczne jest położenie nacisku na: rozwój infrastruktury społecznej i technicznej, zmniejszenie bezrobocia oraz zachętę ludności do aktywnego spędzania czasu wolnego i wypoczynku oraz większego uczestnictwa w życiu kulturalnym.

Literatura

- Kubicka J.** 2001: Proces integracji europejskiej a poziom życia ludności. Wyd. Akademii Ekonomicznej. Katowice.
Luszniewicz A. 1959: O metodach badania budżetów rodzinnych w Polsce w latach 1920-1957. PWG, Warszawa, s. 48.
Słaby T. 1996: Poziom życia, jakość życia. *Wiadomości Statystyczne*, nr 6.
Suprewicz J.C. 2005: Socjologia turystyki. Wyd. Akademickie WSSP, Lublin.
Żelazna K. 1993: Społeczno-ekonomiczne uwarunkowania pracy kobiet w wiejskim gospodarstwie domowym. Wyd. SGGW, Warszawa.

Summary

The purpose of presented article is the estimation of the level and the quality of life of inhabitants of three communes in Małopolska: Zakliczyn, Iwanowice and Czchów. The level and the quality of life they are addicted to particular circumstances and the developmental potential of the commune. Among different conditions which help to estimate the decisive meaning have: financial condition, among them housing, the quality of the natural environment, the quality of the infrastructure communication, social, cultural etc.

As it results from presented quality characteristic the quality and the subsistence level of investigated households is not satisfying. It is necessary to emphasize the development of the social infrastructure and technical, the diminution of the unemployment and to encourage the population to the active roundup of the free time and the rest and the greater participation in the cultural life.

Adres do korespondencji:

dr Magdalena Kowalska
Uniwersytet Rolniczy im. Hugona Kołłątaja w Krakowie
Instytut Ekonomiczno-Społeczny
Zakład Socjologii i Rozwoju Wsi
al. Mickiewicza 21
31-120 Kraków
tel. (12) 662 43 74, 662 43 75
e-mail: mkowalska@ar.krakow.pl